

МИНА БУРИЋ

**ЛУКЕ (СРПСКЕ) КЊИЖЕВНОСТИ
20. ВЕКА**

САЖЕТАК: Како српска књижевност 20. века може да се чита из перспектива одређеног поетичком меритума, односно стваралачке метафоре која би успостављала методолошку позицију проматрања претходних дела у дискутованом опусу, али и оних са којима иманентне дијалоге граде поетичка опредељења одабраног аутора, у овом раду се проматра кроз анализу књиге *Луке*, путописне прозе Владимира Пиштала. Узимајући феноменолошку парадигму луке као заједничког садржаоца, који представља упоришну тачку за аутопоетичке и метапоетичке погледе ка улози путописног дискурса у српској књижевности 20. и глобалној књижевности 21. века, овом појму се приступа као својеврсном стваралачком фракталу који рекреира једно од потенцијално важних исходишта сагледавања одређеног периода и његових трансформација у књижевним имагинацијама, али и у смеру нових рецепијентских прилика за српску књижевност 20. века у глобалним оквирима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: српска књижевност 20. и 21. века, путописна проза, Владимир Пиштало, *Луке*

На размеђи 20. и 21. века, као неретко и у примерима сагледавања граница претходних столећа, књижевна култура покреће и питања одређења поетичких релација успостављених између стваралачких опредељења, проматрајући опус једног аутора, али узимајући у обзир и генерације литерарних саговорника или пак преплетених токова и узуса различитих поетика, те подвлачећи аспекте дисбаланса или континуитета, превредновања или прибирања, реконтекстуализације или ресемантизације у иманентним дијалозима. У том контексту може да се актуелизује и перспек-

тива којом се преиспитује да ли би постојало полазиште са ког би се, у виду својеврсног стожера поетичког меритума, начиниле основе и прилике да се извесни литерарни период анализира са фокусом на издвојеној стваралачко-методолошкој метафори. Имајући у виду тренутак објављивања књиге Луке Владимира Пиштала,¹ њено позиционирање у односу на теме и поетичка интонирања из претходних списалачких деценија Пишталовог рада, као и начине на које се кроз Пишталову књигу реинтерпретирају експлицитни и имплицитни дијалози са другим писцима српске и светске књижевности 20. века, отвара се простор да се са поетичких импликација лучке метафорике у стваралачким пројекцијама продискутује својеврсна синтеза Пишталових саговорништава са српском књижевношћу 20. века, начињених у овим путописним текстовима, при чему се назначен тип примера елаборира и као извесни меритум који би у сродностима, из визуре неког другог опуса, могао да предочи додатне погледе којима се осликавају динамичне везе међу делима 20. и 21. века. Луке у Пишталовој књизи стога су и теоријско-феноменолошки повод сагледавања потенцијалне релације књижевности 20. и 21. века на примерима опуса који се протеже кроз деценије ових столећа, неумитно их уланчавајући и у истанчаним поетичким рефлексијама.

Луке у путописној прози Владимира Пиштала већ су и насловним појмом књиге изузетно подстичуће издвојен литерарни и културолошки феномен, разгранате и продорне семантичке мреже, што се запажа и у композицији дела, која објумљује тридесетак различитих просторних одређења, засвођених аутопоетички интонираним „Манифестом путника”.² Без обзира на то да ли се пише о Сицилији, Буенос Аиресу, Египту, Крфу, Флориди, путописна пројекција у овој књизи има у виду просторе морских и речних лука, али и неке нелучке пределе, који пак центрифугалном особеношћу својих прибирања постају метафорички лучки. На тај начин одабрана подручја ове књиге, у заједничким преплетима, доносе примаран утисак латералности, али са подразумеваним динамизмом,³ који као да је обликован у имплицитним слеђењима Фукових дефиниција хетеротопних упоришта.⁴ Имајући у виду да позиционираност лука у сусретима и сударима копна и воде рефлектује непрекидне тензичности, запажа се колико се овакав амбијент

¹ Владимир Пиштало, *Луке*, Агора, Зрењанин – Нови Сад 2025.

² Исто, 287–294; уп. и: Славица Перовић, „Радост измишљања виђеног”, *Полиџика*, 25. 4. 2026.

³ Уп. и: Hannah Freed-Thall, „Beaches and Ports”, *Comparative Literature*, 73, 2, 2021, 131.

⁴ Michel Foucault, „Of Other Spaces”, translated from the French by Jay Miskowiec, *Diacritics*, 16 (1), 1986, 22–27.

издваја у односу на окружење, те доноси и нешто другачију атмосферу, и то управо захваљујући двоструким, аквалним и континенталним повезаностима,⁵ у којима, попут гејзира, избијају наслаге прича у препознавањима онога што подстиче присаједињење стварности у тексту и властитих доживљаја у мембранама луке, ради остварења креда: „Саставио сам вам причу од оног што ми је пошло у сусрет”.⁶ При томе и делује да је заправо путописни глас онај који је звук и значење луке, односно обликовање тоталитета тог сусрета, док се има у виду и колико је путописни жанр тај који непрекидно измиче у несагледивости сопства кроз одабире у тренутним доживљајима конкретних простора, и слојевитих инвокација пасажа из књижевности и културе, обликованих кроз лепоту *наивној идеализма*, о чему се промишља и у „Манифесту путника”:

Путопис је наивна форма. Човек не може описати ни себе самог, а камоли један велики град. А камоли много великих градова. Не може се напретком исцрпети море. Али у напретку је море.⁷

Уз то, одабир феноменологије луке приноси додатни синхронизитет у сагледавањима међусобно удаљених простора, обухваћених управо маркантним струјама вода и токовима прича о њима, које додатно трансформишу град:

Као и *Миленијум у Београду*, Венеција је колективна прича. То је роман о граду. У ствари, никад се није радило само о граду, *већ о империји*, која је имала две флотиле острва, јадранску и грчку.⁸

Тако назначена лучка *империјалности*⁹ бива откривена у арелима екокритичких тумачења простора, где су луке умногоме представљене у мрежама река или пак са истанчаним осећајима за рефлексije океанских имагинација, као пример освежених повезаности и успостављања дубоких релација.¹⁰ На те начине формулисано надилажење једногласја, у супротстављањима антропоцен-

⁵ Уп. и: Hannah Freed-Thall, „Beaches and Ports”, 131.

⁶ Пиштало, *Луке*, 111.

⁷ Исто, 290.

⁸ Владимир Пиштало, „Бекство у карневал”, разговор са Владимиром Пишталом водила Весна Рогановић, *Полијтика*, 1. 7. 2011. године: <https://www.politika.rs/scc/clanak/182829/Kultura/Bekstvo-u-karneval> (5. 2. 2026); подв. М. Ђ.

⁹ Исто.

¹⁰ За могућности мултидисциплинарних приступа тумачењима феномена лука в. и: Malcolm Tull, „Port History in the *International Journal of Maritime History* (1989–2012)”, *International Journal of Maritime History*, 26, 2014, 124–125; Frank Broeze, ed., *Gateways of Asia: Port Cities of Asia in the 13th–20th Centuries*, Kegan Paul International, London – New York 1997. и др.

тричности и културном усидрењу, уз глобалне трајекторије циркулација путем преноса путничких визура обликованих у тексту, и то у виду циркулације знања светских књижевности,¹¹ неумитно повезује домене океана као представе огромности, али и као метафорично одређење океана књига, библиотека и читалаца: „У океану од града дисао је један други океан – Пекиншки сајам књига.”¹²

За сразмерне супституције дискурса лучког ареала и путописног гласа неопходна је библиотека истанчаног сопства, које је у прилици да успостави *мосџ*, у виду примерене деонице трансформација од запаженог ка забележеном: „Посматрање је алхемијски процес. Добро уочен детаљ није део свакодневног. Тачно запажање долази из ненавикнутог и пружа се као мост ка другом свету”,¹³ о чему се аутопоетички сродно сведочи и у „Манифесту путника”:

Много је путовања потребно да сиров човек сазре. Тешко је замислити интензивнију потребу за алхемијским претварањем од моје. Желео сам да путујем – из грубости у уљуђеност, из хаоса у хармонију. Из себе у друге.¹⁴

Артикулација путописног гласа *Лука* налази се тако између онога што је инкорпорирано у сопство писма и онога што не опстаје као део сећања, а кључно је везано за ток луке, каква је, на пример, и Истанбул, доживљен у сложености промена, које је маркирао Памук – „Истанбул је растуживао Орхана Памука. [...] Орхан Памук је знао Истанбул и *хузун* – *колеktivну меланхолију*. Он је био Истанбул”.¹⁵ Управо је у том осећају „*колеktivн[e] меланхолиј[e]*”¹⁶ прибрана и идеја сталних окупљања у Стамболу: „Цариград је у свести наших предака увек био ’најсветскији’, а Венеција најлепши град. Цариград је био свет, а Венеција цвет, појам лепоте”,¹⁷ који тиме неумитно постаје и значајно стециште светскости прича, и то оних које „исписује [...] на води”:¹⁸

¹¹ David Damrosch, „Frames for World Literature”, in: Simone Winko, Fotis Jannidis, Gerhard Lauer, Berlin (Hrsg.), *Grenzen der Literatur, Zu Begriff und Phänomen des Literarischen*, Walter de Gruyter, New York 2009, 511.

¹² Пиштало, *Луке*, 255.

¹³ Пиштало, „Бекство у карневал”, разговор са Владимиром Пишталом водила Весна Рогановић: <https://www.politika.rs/scc/clanak/182829/Kultura/Bekstvo-u-karneval> (5. 2. 2026).

¹⁴ Пиштало, *Луке*, 292.

¹⁵ Исто, 73.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Vladimir Pištalo, „Lična priča o odrastanju”, разговор са Владимиром Пишталом водила Jovanka Simić, *Večernje novosti*, 26. jul 2011: <https://www.knjizara.com/Venecija-Vladimir-Pistalo-131780> (5. 2. 2026).

¹⁸ Пиштало, *Луке*, 76.

Очи деце. Звон трамваја. Човек који свира саз у луци. *Трубe бродова*. – *Шта ће се заборавити?* – питао сам се. – *Шта ће оштоа постојати део мене? Таласи над таласима*, дократи над дократима, кубета над кубетима.¹⁹

У следу одређења *хетеротопијe* као токова прича спојених лукама, у Пишталовом опису Египта, кроз сегмент „[б]родови, разговори”,²⁰ метапоетички је издвојен лучки простор као насловна ознака разгледнице која засвођује путописни дискурс у покрету, што се умногоме поклапа са Фукоовом дефиницијом брода као хетеротопне повезнице лучких ареала:

[...] и ако после свега помислимо да је брод плутајући комад простора, место без места, које постоји само по себи, које је затворено у себе, а истовремено препуштено бескрају мора и које, од луке до луке, од курса до курса, од бордела до бордела, иде све до колонија у потрази за најдрагоценијим благом које оне скривају у својим вртovima, схватићете зашто брод није био само, за нашу цивилизацију, од шеснаестог века до данас, велики инструмент економског развоја [...] већ је истовремено био и највећи резервоар имажинације. Брод је хетеротопија [...]. У цивилизацијама без бродова, снови се исушују, шпијунажа заузима место авантуре, а полиција заузима место пирата.²¹

Имајући у виду такву *хетеротопијичност бродa*,²² путописно ја Пишталове прозе кроз читање јапанске књижевности, у прика-

¹⁹ Исто, 75; подв. М. Ђ.

²⁰ Исто, 144.

²¹ Уп. и: „[...] and if we think, after all, that the boat is a floating piece of space, a place without a place, that exists by itself, that is closed in on itself and at the same time is given over to the infinity of the sea and that, from port to port, from tack to tack, from brothel to brothel, it goes as far as the colonies in search of the most precious treasures they conceal in their gardens, you will understand why the boat has not only been for our civilization, from the sixteenth century until the present, the great instrument of economic development [...], but has been simultaneously the greatest reserve of the imagination. The ship is the heterotopia [...]. In civilizations without boats, dreams dry up, espionage takes the place of adventure, and the police take the place of pirates”, Michel Foucault, „Of Other Spaces”, 27. Уколико није другачије назначено, превод је начинио аутор рада.

²² Исто. У вези са фукоовски дефинисаним бродом као хетеротопијом (Michel Foucault, „Of Other Spaces”, 27), а у поређењу са Пишталовим метапоетичким пројекцијама *бродних њрича* (Пишталo, *Луке*, 144), уп. и поделу путничких опредељења у односу на начине третирања путовања бродом у путописној прози Јелене Димитријевић: „Па и ја бих тај пут прешла за осамдесет дана да сам нешто села на неки брод који обилази земљину куглу не искрцавајући се овде-онде, сад на неки континент, после на неко острво, и не протрчавајући копно од места до места остајући овамо дан-два, онамо недељу дана, како ми

зима речне природе, обезбеђује литерарне проговоре акварелних особености, потврђујући примат текста као лучке димензије светских аналогја:

Као јапански песник, текао сам у проточном животу. Мислио сам о *стирациој беневолености* природе. Хуманизовао сам је метафорама. Планине и реке оглашавале су се песмама и причама.²³

Такве луке путописних прича нужно своја упоришта имају у архивама рецепираних дела, међу којима посебан приоритет освајају и аутори српске књижевности 20. века, и то нарочито кад се узме у обзир освешћеност путописне тврдње да су „[М]ноги српски писци били [...] занесени путници.”²⁴ Сапутници путописног гласа Лука стога су и Јован Дучић и Растко Петровић у смеру афричких инвокација,²⁵ Црњански и Растко Петровић у доживљајима Сицилије,²⁶ Исидора Секулић и Црњански у разумевањима скандинавских предела,²⁷ Андрић и Краков у сликањима Португала,²⁸ Андрић и Павић у призорима Истанбула²⁹ и др. Овако постављена „вербозност”³⁰ лука нуди смернице за феноменолошко, методолошко и стваралачко уобличење препознавања могућности читања српске књижевности 20. века, јер се обухваћени градови тумаче управо из перспективе књижевних разумевања, не само као урболитература већ овде и као *йорџиолиџераџура*. Лучки град стога представља феноменолошку меру дефиниције путописа, али и читања књижевности 20. века – „Њу Орлеанс није место из спољашњег света већ из *унуџрашње миџолоџије*. Посетити га значи постати *хаџија несџварних усџомена*. [...] *Знао сам Њу Орлеанс из џиџераџуре. Јесам ли џа џреџозна?*”³¹ при чему се прихвата у схватањима метаморфозних протежности урбане луке вишеслојних ареала у суштинском јединству обистињене лучке литерарности, како се то уочава и у тексту о Буенос Аиресу – „Упорно сам

се где свидело... Да сам села на неку крстарицу с неким друштвом... Али, шта бих тада видела? Воде, воде, воде и једва мало копна уз неко пристаниште неке земље или неког острва. Да, тако путују 'зависни' путници; а 'независни' – слободни су као птица на грани”, Јелена Ј. Димитријевић, *Седам мора и џри океана*, друга књига, уредници Биљана Дојчиновић, Владимир Ђурић, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Народна библиотека Србије, 2020, 211.

²³ Пиштало, *Луке*, 250.

²⁴ Исто, 288.

²⁵ Исто, 137–138, 289.

²⁶ Исто, 59, 55.

²⁷ Исто, 289.

²⁸ Исто, 173, 289.

²⁹ Исто, 76, 74.

³⁰ Исто, 109.

³¹ Исто, 40, 44; подв. М. Ђ.

се трудио да зграбим умом Борхесов град. И нисам успевао. [...] Није ми било јасно како да га гледам? Како да га читам? У кључу Палерма? У кључу Њујорка? У кључу Париза?”³²

Потенцијални одговор на тако формулисано питање понуђен је и у дијалогу путописног гласа са становиштима песника и преводиоца Чарлса Симића, вођеног у Њујорку, при коме се додатно актуелизују перспективе сусрета различитих идентитета и култура, пре свега кроз егзилантско осећање других и прихватање сопства у свету, како је то при посредовањима у америчкој средини појаснио Симић:

Једном сам са Чарлијем Симићем шетао Менхетном. Улице су изгледале као заустављени ватромет. Упитао сам га:

– Бостон је основан са намером да буде хришћанска заједница боља него иједна раније, да буде *град на брду*. Али Њујорк није. Основали су га Холанђани у искључиво комерцијалне сврхе. Па ипак је пун срца и душе. Како то?

– Емигранти – одговорио је он. – Емигранти су је донели.³³

Ипак, и ту су односи путописне позиције у *Лукама* амбивалентни – између овако постављеног поверења у бит емиграције, те емигрантски дефинисану поенту и обрт,³⁴ и промењене позиције Рија де Жанеира, где се доживљај емиграције поставља другачијим у односу на извесне увиде: „Ако је веровати Освалду де Андрадеу емигранти су дошли из досадних земаља”,³⁵ што је и потврда лучке полицентричности у ракурсу путописне визије. Разгранате тематске области које луке активирају, од економског миљеа, индустријских аспеката, до друштвених тема, односно статуса миграција које све то обједињују,³⁶ неретко структурном симболичком и семантиком завређују индуковане позиције у текстовима, како се види и у путопису из Њујорка, који почиње динамичним

³² Исто, 108. Управо је та динамика трансформација упућеног погледа нешто што обезбеђује трајност доживљаја и значења лучког простора, како је то приказано и у слици Крфа, која Пиштала веже како за Бојића, Црњанског, Лалића, тако и за Милосава Тешаћа (уп. Јован Делић, *Милутић Бојић њесник модерне и вјесник авангарде: о њоезији и њоеици Милутићина Бојића*, „Штампар Макарије”, Београд 2023, 326, 361): „Видели смо плаве увале. Цветове. Ведре кривине. То ме је подсећало на друга места. Кубу, Родос, Сицилију. Ствари су привремено биле нешто друго. После сам Крф поредио само са Крфом” (Пиштало, *Луке*, 204). Претходно наведено из путописне визууре књиге Владимира Пиштала суштинска је потврда рефлексивности текста и сталних метаморфоза лучког ареала, односно тога колико је „[п]ут [...] доносио многострукост, ако не бесмртност”, исто, 293.

³³ Исто, 9.

³⁴ Исто.

³⁵ Исто, 103.

³⁶ Уп.: Hannah Freed-Thall, „Beaches and Ports”, 131.

приказом: „Возач из Доминиканске републике ме је возио низ авенију. Имао је седморо деце, нека у Њујорку, нека у Санто Домингу, нека у Шпанији.”³⁷ Сродно овој представи возача, попут урбане одисејске фигуре, дају се обриси протежности и у Пекингу, у путопису из Кине, који карактерише почетак са инвокацијом Андрићеве перспективе – „Кад је Иво Андрић посетио Кину, забележио је да о њој зна мало, а слути много. То је дефиниција и мог односа према тој земљи”³⁸ при чему се калеидоскоп уникатности доживљеног и спознатог склапа у незаобилазном протоку улицама:

Натписи разапети преко ауто-пута славили су социјалистичке вредности. Не знам како сам нашао свој хотел *Новоџел Санџан*. Имао сам адресу написану на енглеском. Возач таксија се консултовао с неким и неко се консултовао с неким другим и били смо у хотелу. Збуњеност, бука и добронамерност и некако бисмо увек на крају стигли на одређиште.³⁹

Док се одређени дијалози у претражавањима лучког утиска воде директним уланчавањем цитата, са придодатим метапоетичким вредностима поднасловног обликовања, како је представљено Дучићево виђење Египта, у целини „*Чуло мање*”⁴⁰ – „Ко није видео Египат има једно чуло мање” – рекао је Јован Дучић,⁴¹ запажа се да и други доминантни модели препознавања света бивају понуђени кроз лучку потврду у литератури,⁴² и то изливањем описаније примећеног предела са поновним интертекстуалним уливањем у путописни доживљај, како је то дато у зазивима Сицилије са позиције текста Растка Петровића: „Растко Петровић је забележио: – *Гледам ње, а не њрејознајем ње. Ово је најлејши њредео који сам икад вигео*”.⁴³ Дакле, лука је ту у стваралачком оквиру

³⁷ Пиштало, *Луке*, 5.

³⁸ Исто, 252.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто, 137.

⁴¹ Исто, 138.

⁴² У вези са сагледавањима дискурса српских путописа кроз деценије прве половине 20. века в. и: Владимир Гвозден, *Српска њујоркиска култура 1914–1940: сјудуја о хронојојичности сусрејта*, Службени гласник, Београд 2011.

⁴³ Пиштало, *Луке*, 55. С друге стране, и поред оваквих уплива, понеке односе према ауторима српске књижевности Пиштало у аутопоетичким белешкама означава амбивалентно, у природи вођених иманентних дијалога: „Ни Растко Петровић ми није непосредни узор, али мислим да је његово коришћење прислушкивања и прављење колажа од живог говора изврсна техника, коју и сам користим приликом писања редовних разгледница о Београду. Уђем у мирис јела и топли дим кафане и слушам. Из обичних речи скоро увек нешто испадне [...]” Владимир Пиштало, „Пакао је – кад имате вредности а немате критеријуме!”, разговор са Владимиром Пишталом водила Весна Рогановић, *Полијтика*, 19. 2. 2010: <https://www.politika.rs/scc/clanak/124369> (5. 2. 2026).

виђена и као модел, и као метод, и као метрика дијалога поетичких токова међу делима која премрежавају деценије. Поред упоредних проматрања лучких простора, аутопоетичка и метапоетичка осве- шћеност реконтекстуализује разумевања жанровских одређења путописа из 20. века, при чему се дефиниција путописа јавља у оквирима увида о граду који баштине аутори различитих култур- них ареала:

Оно што сам знао о Берлину није ме припремило за сусрет са градом. Није ми помогао [...] Ни Пупин који је заволео овај град. Ни Канети који је ту упознао Бабелу. Ни Иво Андрић који је овде као амбасадор виђао Химлера и друге демоне. Није ми помогао ни Виктор Шкловски са својим саветом како писати путописе:

*– Ако видиш да су седишта берлинских њаксиса њруасиа изјавиш да су и зраге њруасије и људи њруасији и да је чииав Берлин њруасиј.*⁴⁴

У том контексту посебне дражи лучких продора задобијају и моменти који српску књижевност кроз одређени предео прома- трају упоредо са светском, какав пример нуди и слика Португала у уланчаним доживљајима Томаса Мана и Иве Андрића, са јасним аутопоетичким упуштањем:

А после сам видео Белем који је Томас Ман назвао *сан гечји*.
... Неверовајни као да ја је гечје какво уснило, чудесно кии- њасији клаусијар манасијира... излазећи из оквира свих доба и ни у једном зайраво неукорењен...

Пео сам се кроз свежину и сан. Као Андрићевом *Бајрону* у *Синири* чинило ми се да се не пењем него да растем. Дисао сам тако да осетим крај својих плућа.

[...]

– Путујеш не да би видео – рекао сам себи. – Већ да би научио да гледаш.⁴⁵

Тако се, између осталих, путописно у Португалу, из баштине светске књижевности и културе, помињу и Маркес, и Песоа, и Џојс,⁴⁶ на Крфу Шекспир, Пушкин и Ахматова,⁴⁷ на Флориди Хемингвеј,⁴⁸ у Доминиканској Републици Стивенсон и Клод Леви-Строс,⁴⁹ док

⁴⁴ Пиштало, *Луке*, 243.

⁴⁵ Исто, 173.

⁴⁶ Исто, 173–174, 178.

⁴⁷ Исто, 208, 211.

⁴⁸ Исто, 238–240.

⁴⁹ Исто, 266–267.

се увиди у Португалу, у једном од сегмената, финализују и Андрићевим доживљајем: „– Најпосле ево једна земља – записао је Андрић – у којој је самоћа весела”,⁵⁰ при чему се као еманација лучких сусрета светских књига приказује повлашћено хетеротопно⁵¹ одређена књижара у Порту:

Књижара Лело је представљала храм светске литературе. Језици су били португалски, енглески, француски, италијански, немачки. На полицама су изложени нобеловци, они који су били кандидати и они за које се мисли да су то требали бити.

На насловној страни *Тајма* представљени су Орвел и Вирџинија Вулф. На полицама су се налазили и По и Луис Керол и Егзипери. Толстој. Марк Твен...

Због те књижаре сам дошао у Порто.⁵²

То, дакле, значи да ако је „[с]већ [..] зајегница”,⁵³ хетеротопно схваћене луке би могле да буду његова престоница,⁵⁴ а на претходне начине представљене у тексту заправо и дубоко, хуманистичко поуздање у могућности свеопштих прожетости,⁵⁵ при чему се кроз луке еманира и суштински меритум колективитета библиотечко-путописног карактера и истовремености његове неопходне трансгресије, о чему се сведочи у тексту из Пекинга:

Али најлепши моменат на сајму био је кад ме је Ђин Сјаолеи замолила да прочитам *Суматру* Црњанског. Затим је она прочитала свој кинески превод који је ту у Пекингу, дотеривала већ трећи пут. И то је било једно *йобрајимсѿво лица у свемиру*. То је био суматраистички моменат повезаности *Врѿа беневоленѿноѿ сѿокоја*, трешања у Кини, Јелене које Нема, Калемегдана, *Павиљона узвищене јасноће*. [...] Нешто наше, што је настало давно, живело је веома далеко.⁵⁶

Међутим, *Луке* не само што се финализују везама успостављеним са Далеким истоком кроз читања Црњанског⁵⁷ него и стихови

⁵⁰ Исто, 185.

⁵¹ Michel Foucault, „Of Other Spaces”, 22–27.

⁵² Пиштало, *Луке*, 182.

⁵³ Исто, 291.

⁵⁴ Michel Foucault, „Of Other Spaces”, 22–27; уп.: „Кад би свет био заједница Инстабул би био престоница”, Пиштало, *Луке*, 76; уп. и: Михајло Пантић, „Пловидбе и луке Владимира Пиштала”, у: Владимир Пиштало, *Луке*, Агора – Laguna, Зрењанин – Нови Сад – Београд 2026, 297–301.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Пиштало, *Луке*, 255–256.

⁵⁷ Исто.

Црњанског лучки обухваћују дело већ од првог текста посвећеног америчким пределима, и то рачунајући управо на евоцирање рефлексивности у којој је један од запажених простора „постао најважнија лука Америке”,⁵⁸ уз књижевна зазивања поводом разноврсности сродних ареалних сфера:

Кад би се палила светла око Вашингтон парка, сетио бих се стихова Црњанског:

*Као око мртваца једној
Сијају око нашеј врти бегној
Фењери.*⁵⁹

Уз Црњанског, такву врсту силине *йортолићерарној* и сума-траистичког премрежавања у култури и науци за Пиштала нуди управо и Никола Тесла, који спаја интересовања Црњанског и Пиштала,⁶⁰ а својим значајем обгрљује меридијане Запада и Истока – „Највећи део живота, Никола Тесла је био Њујорчанин. Док сам писао књигу о њему духовно сам живео у Њујорку. Тесла је одседао у хотелима као што су *Валдорф Астиорија, Сент Рејсис, Њујоркер*. Ишао је у Бруклин да слуша предавања Свами Вивекананде о будизму”,⁶¹ бивајући не само фигура Њујорка него у компаративном контексту и Кочија:

У спарној соби са пројектором говорио сам о везама Николе Тесле и Свами Вивекананде, који је хиндуизам међу првима донео у Америку. Вивекананда је назвао Теслу једним од најдуховнијих људи које је срео на западу. Обојица су имала дубоке очи и фотографско памћење. Ниједан ни други нису могли да прођу поред просјака да му не уделе.⁶²

Док се у путописном свету дело о Тесли озвучује и у преводима у Јапану – „Чекао сам да почне књижевно вече на токијском универзитету. Питао сам се како ће Тесла звучати на јапанском”,⁶³ назначено покреће и разматрања статуса ове путописне књиге и феноменолошке пројекције стваралачко-методолошке метафоре луке, који се попут фрактала протежу на могућности сагледавања

⁵⁸ Исто, 9–10.

⁵⁹ Исто, 8.

⁶⁰ Miloš Crnjanski, „Tesla”, *Drame, Prosveta – Matica srpska – Mladost – Svjetlost*, Beograd – Novi Sad – Zagreb – Sarajevo 1966, 303–426; Vladimir Pištalo, *Tesla, portret među maskama: roman*, Agora, Zrenjanin 2008.

⁶¹ Пиштало, *Луке*, 11.

⁶² Исто, 31–32.

⁶³ Исто, 278.

досадашњег опуса Владимира Пиштала, управо онако како се те-мељи и путописно-суматраистички утисак рефлексија, предочен, у овом случају, кроз властитост стваралачког проседеа и дијалога са другим ауторима српске и светске књижевности, нудећи диференциране погледе у односу на њихове одјек: „У даљинама су постојале веома снажне фреквенције које су подешене на ЈА.”⁶⁴

Како су неки лучки градови тема и Пишталове књиге *Приче из целој светиа*,⁶⁵ а Београд нарочито осликан у књизи *Миленијум у Београду*,⁶⁶ можда су луке, као потенцијално упориште представе о свеприсвајајућој уникатности једног града, каква је и Венеција у Пишталовим виђењима,⁶⁷ у путописној прози изведене кроз глобално-путнички карневал који је у сталним метаморфозама, чиме се неумитно осликава и бит највољенијих међу градовима, и то као својеврсне *имџерије* лучког града-библиотеке.⁶⁸ Пишталова књига *Манифестии*, која иманентно расправља о томе и колико је одређење *свџскости* непрекидно *изложбено* изложено,⁶⁹ има своја расветљавања и кроз *Луке*, а посебно директно и у финалном „Манифесту путника”,⁷⁰ док се идеја дела сачињеног од есејистичко-сликовитих пасажа појављује још од књиге *Сликовница*,⁷¹ што се у *Лукама* у формално-сижејном смислу увиђа пре свега кроз остварење интелектуално-импресионистичких разгледница урбано-лучких топографија. У новели *Корџо Малтезе* Владимира Пиштала, код овог светски познатог путника неумитно се спаја космополитско-метафизичка „носталгија за невидљивим и недостижним”,⁷² и то у виду прожимајуће снаге свеопштег лучког јединства доживљеног на Малти:

Видео сам три града: Конспикую, Виториозу и Сенглеу.
Изгледали су ми као један град.
– Ватикан – помислио сам.

⁶⁴ Исто, 292.

⁶⁵ Vladimir Pištalo, *Priče iz celog sveta*, Stubovi kulture, Beograd 1997.

⁶⁶ Vladimir Pištalo, *Milenijum u Beogradu*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd 2000.

⁶⁷ Vladimir Pištalo, *Venecija: bildungsroman*, Agora, Zrenjanin 2011.

⁶⁸ Уп.: Пиштало, „Бекство у карневал”, разговор са Владимиром Пишталом водила Весна Рогановић: <https://www.politika.rs/scc/clanak/182829/Kultura/Bekstvo-u-karneval> (5. 2. 2026).

⁶⁹ Уп.: Vladimir Pištalo, *Manifesti: iluminisani eseji*, Agora, Zrenjanin 2009, 8.

⁷⁰ Пиштало, *Луке*, 287–294; за релацију међу наведеним делима в. и: Михајло Пантић, „Пловидбе и луке Владимира Пиштала”, у: Владимир Пиштало, *Луке*, 2026, 297–301.

⁷¹ Владимир Пиштало, *Сликовница*, Књижевна омладина Србије, Београд 1981.

⁷² Уп.: Vladimir Pištalo, *Korto Malteze*, Vidici, Beograd 1987; Vladimir Pištalo, *Korto Malteze: novela*, 3. izdanje, Agora, Zrenjanin – Novi Sad 2017, 6.

Три града су била спојена својим куполама, зидинама, зали-
вима. Чинило ми се да су већи од старе Хаване. Већи од града Ро-
доса. Рекао сам:

– Нигде Корто Малтезе не би могао бити рођен до овде.⁷³

У Пишталовом роману *Песма о њри светиа* јунакиња Озана Болица међулучки траје, повезујући динамиком своје судбине Пераст, Венецију, Тунис и Салем, просторе који се иманентно уланчавају и у путописној књизи *Луке*, на тај начин опцртавајући у претходном Пишталовом роману женску *Одисеју* барокног света и еманирајући причу о себи као ону која је одређена књижевношћу и уметношћу лучких упоришта,⁷⁴ где се у усидрењу путописног гласа и у *Лукама* конституише прича:

– Проклете звезде! Како су лепе!

Да је тај стих написао Темелко Сарачевић, песник из Врања, критичари би говорили о његовој *јрубој емоционалности*. Да га је написао Вилијам Шекспир, говорили би о *сублимној њоезији*. Верујем да би морао постојати исти естетски критијум за Темелка и за Вилијама. Па и за аутора овог текста. Зашто за њега? – упитаћете. Зато што тај стих није пао на памет претходној двојници, него баш мени пре него што ћу заспати на броду укотвљеном у фетијском заливу.⁷⁵

Овакве циркулације стваралачке синергије и модела њиховог интерпретирања, као неких од суштинских одлика светске књижевности,⁷⁶ путописни глас препознаје у процесима превођења, где је управо проговор о књижевности тај који је лука сусрета народа, како се уочава у путописном тексту из Кочија:

Елиот је рекао да је превођење језик светске литературе. Могуће је да постоји не само светска књижевност него и светски народ. [...] Светска литература постоји, иначе не знам о чему смо разговарали Дијео из Шпаније, Томас из Кочија, Метју из Керале који живи у Цириху, Едуардо из Мексика и ми из Србије.⁷⁷

⁷³ Пиштало, *Луке*, 196–197.

⁷⁴ Уп.: Vladimir Pištalo, *Pesma o tri sveta: roman*, Agora, Zrenjanin – Novi Sad 2023. О одисејским упориштима Пишталове прозе в. и: Мина Ђурић, „Како се непрекидно *њева о светиовима* у опусу Владимира Пиштала?“, *Лейџис Мајшице српске*, год. 200, књ. 513, св. 3, март 2024, 274–277.

⁷⁵ Пиштало, *Луке*, 218.

⁷⁶ David Damrosch, „Frames for World Literature“, in: Simone Winko, Fotis Jannidis, Gerhard Lauer, Berlin (Hrsg.), *Grenzen der Literatur, Zu Begriff und Phänomen des Literarischen*, 511.

⁷⁷ Пиштало, *Луке*, 31; уп. и: Михајло Пантић, „Пловидбе и луке Владимира Пиштала“, у: Владимир Пиштало, *Луке*, 2026, 297–301.

Дакле, луке у том смислу репрезентују и књижевност у лагунама преводних конверзија, где је превођење вибрантни ареал сусрета, укрштаја и трајања кроз прожете слојеве литерарних остварења. Такав текст и аутори превода конституишу, дакле, и „светски народ” лука,⁷⁸ којима доприноси и одређење сопства у лучким препознавањима, док је упориште разумевања тако дефинисане лучке пројекције обухватности представљено и кроз идеје добитника Нобелове награде Квазимода у путопису о Сицилији:

У граду-кланцу Модики је рођен нобеловац Салваторе Квазимодо. Он се залагао за Владу света и за Устав света. [...] Салваторе Квазимодо је желео да оснује Парламент света као и један Борхесов јунак. Јунак је био Италијан из Буенос Аиреса. У том граду једна четврт се зове Палермо.⁷⁹

Таква врста успостављања веза уочава се и у оспољењу које путописни глас има у Хелсинкију, где је „[б]листала [...] лука”,⁸⁰ и то у настојању да се уобличи хаотичност:

У другој просторији аутор је изложио везе. Линије су повезивале метро систем. Па авионске летове. Па планете. Повезивали су се потћелијски и галактички светови. Повезивали су се системи словних знакова, симболи. Власи су се повезивале. Вектори су хитали. Они су се спајали. Систем веза и знакова био је пројектован на хаос.⁸¹

Сви нивои продора лучког удружења у успостављању реда приче врхунски су поетички и хуманистички импулси, утиснути у књижевно опредељење, у коме могу да се препознају и рефлексije детаља Пишталовог израза, како у микросистему сегмената рукописа, тако и у макросистему читавог опуса, а и у ширим доменима. Универзалношћу својих значења показују аспекте мултикултуралности⁸² као основа којима се превазилазе негативни

⁷⁸ Исто.

⁷⁹ Пиштало, *Луке*, 61, 69; уп. и: Михајло Пантић, „Пловидбе и луке Владимира Пиштала”, у: Владимир Пиштало, *Луке*, 2026, 297–301.

⁸⁰ Пиштало, *Луке*, 23.

⁸¹ Исто, 27.

⁸² Пишталов доживљај овог појма поставља се као изразито позитиван: „То је прича о мултикултуралности. Лично сам увек уживао у различитостима, да човек може да једе мароканске маслине, италијанско вино, сир из Сирије и да имате људе из целог света који живе око вас”, Владимир Пиштало, „Човек се постаје у пацовској трци”, разговор са Владимиром Пишталом водио Игор Михаљевић, *Дневник*, септембар 2015. Таква врста разноликости спознаје се и у људима, односно у њиховим упориштима у полиглосијама култура које спајају,

принципи глобализма и трибализма,⁸³ и то пре свега поуздањем у добру књижевност којом се кроз обједињујуће контрасте нуди „компаратив[и] идентитет” света препознат у литератури,⁸⁴ а посебно кроз *йоршолиштерарно* отелотворење манифестног путничког израза који говори о томе како овај текст може да „загрли читаоца [...] негде између Огњене земље и поларне светлости”.⁸⁵

Пишталови путници у прози, било да су пирати или интелектуалци, у историјским, литерарним, културолошким истраживањима и имагинарним трансформацијама, јесу отисци онога што се у савременом свету доживљава као глобално постављена интернетска мрежа, где су луке простори културних трансгресија, које зазивају хетеротропност и бројност интердисциплинарних тема.⁸⁶ Стога је Пишталова путописна проза обједињавајућа у тежњама приказа метафоре и метрике промене у временима и просторима и кроз феноменологију луке. Луке као теоријско-феноменолошки меритум компаративних читања књижевности обезбеђују проматрања сусрета текста о различитим културама кроз које се путује и бива упориште оног како може да изгледа перспектива глобалних премрежености у књижевности данас, као лагуна и међусобно повезивање, место недостајања и пристајања, али и систем лучких уланчавања дела у оквирима једног опуса, или интертекстуалних зазива идеје библиотеке у поетичким токовима, и то у виду стваралачко-методолошке метафоре упоредних приступа у погледима на српску и светску књижевност 20. столећа са позиција глобалне културе 21. века.

како је то описано у тексту о Рију де Жанеиру Пишталових *Лука*: „Наташино порекло је било украјинско, шведско, италијанско, немачко, енглеско и ирско. Родила се у месту Литлтон у Њу Хемпширу”, Пишталови, *Луке*, 89.

⁸³ Уп. и: „Та ситуација мешања која није могућа раније, а сад је неизбежна, веома је захвална тема за уметника. Имате музику у којој се мешају традиционалне бугарске певачице и тибетански рогови, Есма Реџепова и реге. Неке то одушевљава, неке то плаши. Речено је да наш свет карактеришу два напоредна процеса, глобализам и трибализам”, Владимир Пишталов, „Пакао је – кад имате вредности а немате критеријуме!”, разговор са Владимиром Пишталом водила Весна Рогановић, *Политика*, 19. 2. 2010: <https://www.politika.rs/scs/clanak/124369> (5. 2. 2026).

⁸⁴ Уп. и: „Венеција је par excellence пример композитног идентитета, који је за мене увек био интересантан”, Vladimir Pištalo, „Pištalo i ti. Da, baš ti!”, разговор са Vladimirom Pištalom vodio Mladen Savković, B92, 28. 8. 2011: https://www.b92.net/o/vesti/vesti?nav_id=537945 (5. 2. 2026).

⁸⁵ Пишталови, *Луке*, 294.

⁸⁶ Уп. и: Michel Foucault, „Of Other Spaces”, 22–27; поводом могућности да се претходно објављен Пишталов роман проматра као пример глобалне књижевности, в. и: Мина Ђурић, „Зашто је *Песма о њири свејш* пример глобалног романа?”, у: [Драгана Д. Јовановић, ур.], *Владимир Пишталов – Песма о њири свејш*, зборник радова, Библиотека Матице српске, Нови Сад 2023, 48–58.

MINA ĐURIĆ

PORTS (OF SERBIAN) LITERATURE
OF THE 20TH CENTURY

SUMMARY: How can 20th-century Serbian literature be read from the perspective of a specific poetic merit – that is, a creative metaphor that would establish a methodological position for observing earlier works within the discussed opus, as well as those that form immanent dialogues with the poetic orientations of a selected author? This paper approaches the question through an analysis of the book *Luke (Ports)*, a work of travel prose by Vladimir Pištalo. Taking the phenomenological paradigm of the port as a shared content-holder – a point of reference for autopoetic and metapoetic reflections on the role of travel discourse in 20th-century Serbian literature and in 21st-century global literature – this concept is treated as a kind of creative fractal. It recreates one of the potentially important vantage points for examining a given period and its transformations in literary imagination, while also serving as a guidepost for new modes of reception of 20th-century Serbian literature within global frameworks.

Keywords: 20th- and 21st-century Serbian literature, travel prose, Vladimir Pištalo, *Luke (Ports)*

Др Мина М. Ђурић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
mina.djuric@fil.bg.ac.rs